

տենագարան, որ, ինչպէս ասում են, Լեյփցիգի մասնագարանին է նուիրել, եւ 200 հազար ռուբլի էլ գրամով Երեւ 1896 թ. նա աւելցել է մի կտակ, որով իր կարողութիւնը կտակած է եղել այս ու այն հաստութեանց, բայց ինչպէս երեւաց այժմ, այդ կտակը եղծել է հանդուցեալը եւ ոմանց ասելով կարողութեան մեծ մասը Սանասարեան զըպրոցին է կտակուած :

Եւ համառօտակի տուի հանգուցեալի կեանքի նկի յագիրը, բայց չի նշանակում թէ զրեցի կենսագրութիւն Է Հանգուցեալի մասին Գինսագրական տեղեկութիւնները եւ ձեռք հիմ թրեւ այս ու այն ցան ու ցրիւ եղած ազդիւրներինց եւ կամ թէ նրան ճանաչողներինց, որովհետեւ հանգուցեալ Եղեանը իր կենդանութեան ժամանակ հակառակ էր իր մտին որ եւ է կենսագրական տեղեկութիւն տալու :

«Կենսագրութիւնը գրում են միայն մօտից յետոյ», ահա նրա խօսքերը :

«Մեռաւ արդարեւ եւ թող զղումն ցոյժ, և եւ ով է այն մարդը, որ չըպէտք է օրհնէ նրա յիշատակը...»

Հ. ՏԷՐ-ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՐԻԱՆԵ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԱՂԱՆԴ ՄԸ ՓՈՐՈՒ ԱՍԻՈՅ ՄԷՉ

ԳՐԶԸԼ-ՊԱՇՆԵՐԸ

Գըղըլ-պաշները կը հաւատան քրիստոնեաներու պէս, որ Աստուած երեք անձնաւորութիւն ունի եւ մէկ է : Կը թուի որ իրենց համար Ալին՝ Հօր երկրային ներկայացուցիչն է, ինչպէս Յիսուսը՝ Որդւոյն : Անոնցմէ ոմանք ինձ ըսին թէ Մուհամմադ Մուրթ Հոգիին՝ Բարաքլէի՝ անձնաւորութիւնը կը նկատեն : Բայց երբ զիրենք ստիպեալ անմիջապէս կը խոստովանին թէ Մուհամմէտի հանդէպ ունեցած յարգանքնին պարզ ձեւակերպութիւն մըն է, թէ իրականութեան մէջ զայն ո՛չ Աստուած կը ճանչնան, ոչ մարգարէ, եւ թէ Դուրանը երբեք չեն կարդար :

Կը հաւատան թէ Մարիամ Աստուծոյ մայրն է, եւ թէ նա յղափառ առանց զայրերիւ կոյս ըլլալէ, աստուածային կամքի ներգործութեամբ : Մեծ Զերմեռանդութիւն ունին անոր համար, եւ ի պատիւ անոր կ'արդասանեն տեսակ մը մազթանք :

Երեք անձնաւորութիւն ունեցող միակ գերագոյն Աստուծմէ վար
կը ճանչնան՝ մարդուն եւ Աստուծոյ միջեւ միջնորդութիւն ընող հինգ
էակներու գոյութիւննր (Ասոնք Նօսայրիներու հինգ եւօքիմներուն համա-
պատասխանող հրեշտակապետներ են, Աստուծոյ՝ աշխարհի հետ յարա-
բերութեան ու ստեղծագործութեան ժամանակի օգնականներ Թերեւս
միեւնոյնն են Ավէստայի Ամէշա Սբէնթաներուն հետ, Անմահ բարե-
բաւերներ, որ Ահուրա Մազդաին կօգնեն աշխատութեան մէջ, Ամէ-
շա Սբէնթաները իրաւ է թէ թիւով վեց են, բայց ճիշդ պիտի ըլլար
մէկ կողմէ գնել առնոցմէ առաջինը, Վօհու Մանօն, որ նոյն է Յիսուսի
հետ, այն է միջնորդը որ Հօրմէն կստանայ մեղքերու ներումը, ա՛ն է
Բանը եւ Աստուծոյ Առաքեալը որու յայտնութիւնները կը հաղորդէ :
Այսու հանգերձ՝ ներկային մէջ ճշտելը դժուար՝ պարզ ենթադրութեամբ
է որ այդ գաղափարը կը յայտնեմ Դըզըլ-պաշներու հինգ Հրեշտակա-
պետաց ծագման մասին :

Այս գերագոյն հինգ էակներէն զատ՝ Դըզըլ-պաշները կը յարգեն Աս-
տուծոյ տառներկու նախաբարները, որ կը համապատասխանեն տառներ-
կու առաքեալներուն, Նօսայրիներու տառներկու Նախիպներուն եւ քառա-
սուն առնաւորութիւններուն որոնց մէջ կը հաշուեն Պարսիկ Սալմանը :

Դըզըլ-պաշները խոտորէն կը մերժեն Սատանայի համար ո եւ է
պաշտամունք ունենալին : Առնոցմէ շատերը ինձ ըսին թէ Աստուծոյ
եւ իր արարածներուն հզօր ու յստառ Հակառակորդն այլ եւ այլ ժամա-
նակներու մէջ ինքզինքը կը ցուցնէր մարդկային կերպարանքի տակ ,
եւ անոր մարդեղութիւններէն մէկը դէմ կենէր միշտ աստուածային
մարդեղութեան : Այսպէս Ենզլիտ ցցուեցաւ Ալիի դէմ, այսպէս յետին
ժամանակներու մէջ չարի Ոգին պիտի գայ երկրի վրայ, վերջին պայ-
քար մը մշխու Յիսուսի վերջին մարդեղութեան դէմ : Գիտենք թէ Նօ-
սայրիներն ալ միեւնոյն հաւատքը ունին : Առաջուրնէ կարծելով թէ
Դըզըլ-պաշները Թերեւս Մանիքեցիներ են, զանոնք շատ անգամ ու-
շատ ձեւերու տակ Պարգաքնեցի այդ մասին, սակայն աւելի սրտշ տե-
ղեկութիւններ չկրցի ստանալ :

Դըզըլ-պաշները գիշերը կրօնական արարողութիւն մը կը կատա-
րեն, որ հիմնապէս ուրիշ բան չէ բայց եթէ քրիստոնէական պատա-
րագրքի մը այլափոխուած, Ներկայ չդառնուեցայ, այդ մասին կը
խօսիմ ըստ վկայութեան Դըզըլ-պաշներու : — Ժամարարը նուազաբանի
մը ընկերակցութեամբ կերգէ ազօթքներ ի պատիւ Ալիի, Յիսուսի, Մով-
սէի եւ Դաւթի : Այս վերջին անձնաւորութիւնը խիստ յարգելի է Ինձ
վստահուցին թէ անոր սաղմոսերգութիւններէն Թրքերէնի վերած-
ուած կամ խարգմանուած կտորներ կարտասանեն : Կրօնաւորն աւնի

ուսննի ժայտէ գաւազան մը, որ Ալէսթաի պարսուը կը յիշեցնէ: Ջայն ջուրին մէջ կը թաթխէ, աղօթքներ ըսելով, Այսպէսով սրբազործութեան ջուրը յետոյ կը բաժնեն տուններու մէջ: Արարողութեան միջոցն ներկաները հրապարակաւ իրենց մեղքերը կը խոստովանին նախկին քրիստոնեաներու պէս:

Եթէ պէտք ըլլայ իրօնաւորը կուտայ այլ եւ այլ պատիժներ, շատ անգամներ դրամական կամ նւթական տուղանքի ձեւին տակ: Ինչ տօնն ճրագները կը մարեն ու ողբ ու կոծի կը սկսին լալու համար գործուած մեղքերը: Երբ ճրագները վառուին՝ կրօնաւորը արձակումը կուտայ: յետոյ կ'առնէ հացի շերտեր ու գաւաթ մը գինի (կամ համանախն հեղուկ մը), հանդիսաւորապէս զանոնք կը նուիրագործէ, հացը կը թաթխէ գինիին մէջ ու կը բաշխէ ներկաներէն անոնց՝ որոնք խոստովանած քաղաքակրթ մտացած են:

Արձակումը կրնայ մերժուիլ զոնէ ժամանակաւան մը համար:

Նոյնպէս հրապարակային խոստովանութեան ամէն մարդ հաւատարմապէս չընդունուիր: առժամապէս դուրս կը ձգուին անոնք որոնց համար իրենց դրացիները չեն կրնար նպաստաւոր վկայութիւն մը տալ: Ասիկա ճշմարիտ բանադրանք մըն է:

Քիւրտ Իըզըլ-պաշները ինձ տեղեկացուցին, թէ այն արարողութեան միջոցին զոր համառօտակի նկարագրեցի, սովորութեան մը համեմատ՝ հրապարակային խոստովանութենէն վերջ՝ ոչխար մը կը զոհուի, որուն պատառները (ջօմա) հացին եւ գինիին հետ կրօնաւորին կողմանէ կը բաժնուի արձակում ընդունող ներկաներու:

Շատ մը քրիստոնէական տօներ պահած են Գըզըլ-պաշները: Այսպէս՝ իրենց Ջատիկը կը տօնեն Հայերուն հետ միեւնոյն կիրակին, ու անոր կը պարտաւորեն շարթական պահքով մը: Կը պատուեն շատ մը քրիստոնեայ սուրբեր, օրինակի համար սուրբ Սարգիսը զոր Խըզըր Էլեաս կը կոչեն: Մետր տօնը՝ շաբթուան պահքէ մը վերջ՝ փետրուար Գին կուգայ:

Ամուսնաւուծութիւնը չէ ընդունուած: եւ ասիկա կրկնապէս կը հաստատէ այդ աղանդին քրիստոնէական ծագումը:

Գըզըլ-պաշներու կղերականութիւնը կազմակերպուած է զրկթէ քրիստոնէական կղերականութեան պէս: Ունին քահանաներ, զոր Տէռե կը կոչեն, պարտաւորեալ միջնորդներ Աստուծոյ եւ մարդուն միջեւ: Քահանաներէն վեր եպիսկոպոսներ, իսկ նուիրապետութեան զլուխը երկու պատրիարքներ, ըսին ինձ, զորոնք կը նկատեն յաջորդներ Ալիի եւ օսմուսաններ աստուածային կարողութեամբ: Ասոնք մեկնիչներ են Աստուծոյ բանին: Իմէն ճշմարիտ Գըզըլ-պաշ պէտք է հաւատայ ինչ որ կը հաստատեն եւ ընէ ինչ որ կը հրամայեն: Այս ալ քրիստոնէական

յշապում մըն է զոք միւսիւլմանները չեն ճանչնար :

Այս պատրիարքներէն մէկը խուպեարի շէյխն է: Նա կապրի Սվազի հըւթաւարեւելեան կողմը, 55 քիլոմէթրի մը չափ հեռու, Թոքաթի գետակին մէջ թափող հեղեղի մը վերը, վայրի դիրքի մը վրայ հաստատուած խելճուկ թիֆեի մը մէջ: Գլ պատմուի որ Ալի մանուկ եղած ատեն խուպեար եկած, կրօնի թշնամիներուն ձեռքը իյնալով՝ փակուած է հընդի մը մէջ: Եօթն տարեկան կրակ վառուած է: Երբ յետոյ բացած են հնոցը, տեսած են թէ զոլ էր, եւ թէ Ալի կապրէր ու մանուկը ժըպտուն՝ ձեռքը բռնած էր ծաղիկ մը: Խուպեարի շէյխը օսմանեան կառավարութենէն միւսիւլման շէյխ ճանչցուած է եւ ունի կայսերական հըրովարտակ մը: Բայց դարկեցուցած են տարեկան այն նպաստը զոր ժամանակաւ կատանար պետութիւնէն:

Կըզըլպաշները շատ անգամներ ուխտի կերթան խուպեարի սըրւովայրը: Ասկէ վերջ ամենէն յարգելի թէքքէներն են՝ Սէվիճի, Փիր Սուլթանը, Էալընճաք եւ Հաճի Պէքթաշ: Այս վերջինը աղանդին տեսակ մը միւսիւլման կնքտհայրն է:

(Շարուհիսիւղի)

Ֆ. ԿՐԸՆԱՐ
Թարգմ. Մ. Յ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Յ Ի Ծ Ա Տ Ա Կ Ա Ր Ա Ն ՊԱՍՍԱՃԵԱՆ ԳՐԻԳՈՐ ՊԱՏՐԻԱՐԷԻ

—

ի

Հակառակորդք ջանային ըստ ամենայնի եւ բռնանային ի վերայ ուղղափառաց, զայրալնէին եւ կրճտէին զատամուռնս, բրածեծս տունէին խոտասրտիւն իւրեանց առանց խնայելոյ, եւ հարկադիրո լինէին ի վերայ նոցա, զի անարգեացեն եւ նզովս կարգացեն վասն Սրբոյ եկեղեցւոյն, եւ վասն հայրապետացն եւ պահակալացն նոցին: Սակայն ուղղոմելիքն, որ աստանօր կարեմք ասել կենդանի Նահատա՛յք Քրիստոսի եւ հարազատ զաւակունք եւ որդիք եկեղեցւոյն սրբոյ, որք տանէին համբերութեամբ եւ մեծաւ սիրով, կտաւ եւ ամենայն յօժարութեամբ այնքան նեղութիւնս եւ պատանելի շարչարանս ի փառս Յիսուսի եւ ի պատիւ եկեղեցւոյն իւրոյ, խնդրելով միասիրտ եւ միաբերան զօգնութիւնս ի Տիւտանէ եւ ի յաճեալոյն ժամու զայն հայցէին զի